O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”
Rektor G.Rixsiyeva
____

2021 yil “28” avgust

O‘ZBEK MATNCHILIGI TARIXI

FANNING O‘QUV DASTURI

Bilim sohasi:	200000	– San’at va gumanitar fanlar
Ta’lim sohasi:	230000	– Tillar
Ta’lim yo‘nalishi:	60230300	– Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik (sharq tillari bo‘yicha)

Toshkent – 2021

2

7

	8. Sodiqov Q. Turkiy yozma yodgorliklar tili: adabiy tilning yuzaga kelishi va tiklanishi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2006. 9. Mahmudov Q. O‘zbek tilining tarixiy fonetikasi. Ilmiy nashr. Toshkent, 2004. 10.Rustamiy S. “Devonu lug‘oti-t-turk”dagi lingvistik atamalar. Monografiya. Toshkent, 2006. 11.Sodiqov Q. Eski turk falsafasi. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2009. 12. Sodiqov Q. Eski turkiy yozuvlar. O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2009. **Axborot manbalari** 13. www.gov.uz – O‘zbekiston Respublikasi hukumat portali. 14. www.lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi. 15. http://forum.ziyouz.com/index.php?board=107.0 (Мумтоз адабиёт) 16. http://forum.ziyouz.com/index.php?topic=767. [Islom ensiklopediyasi] 17. http://n.ziyouz.com/kutubxona/barcha-kitoblar
7.	O‘quv dasturi “Mumtoz filologiya va adabiy manbashunoslik” kafedrasida ishlab chiqilgan va 2021 - yil “27” avgust dagi “1” – sonli bayonnomasi bilan ma’qullangan. O‘quv dasturi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2021 - yil “28” avgust dagi “1” -sonli bayoni bilan tasdiqlangan.
8.	**Fan/modul uchun mas’ul:** Alimuxamedov R. – Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, Mumtoz filologiya va adabiy manbashunoslik kafedrasi mudiri, filologiya fanlari doktori
9.	**Taqrizchilar:** Islomov Z. – O‘zbekiston Xalqaro Islom Akademiyasi ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, filologiya fanlari doktori, professor Jo‘rayev J. – O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti yetakchi ilmiy xodimi, filologiya fanlari doktori

Fan/modul kodi OMT102		O‘quv yili 2021-2022	Semestr 1	ECTS - Kreditlar 2	
Fan/modul turi Majburiy		**Ta’lim tili** O‘zbek		**Haftadagi dars soatlari** 2	
1.	**Fanning nomi**		**Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)**	**Mustaqil ta’lim (soat)**	**Jami yuklama (soat)**
	O‘zbek matnchiligi tarixi		30	30	60

2.	**I. Fanning mazmuni** “O‘zbek matnchiligi tarixi” fani bo‘lg‘usi manbashunos-matnshunoslarga tarixda matn tuzish an’analarining paydo bo‘lishi, turkiy matn tuzish an’anasining vujudga kelishi va tarixiy takomili, matn tuzish an’anasining ilk va o‘rta asrlardagi rivoji, islomgacha matn tuzish, islom davri matnlarining tuzilishi kabi masalalar yoritiladi. Keltirilayotgan misollar asl manbalarning ilmiy nashrlari asosida o‘qitiladi. **II. Asosiy nazariy qism (ma’ruza mashg‘ulotlari)** **II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:** **1-mavzu. “O‘zbek matnchiligi tarixi” fanining maqsad va vazifalari** Fanning maqsad va vazifalari. Turkiy matnchilik tarixida asar yaratish ko‘nikmasining shakllanishi va rivojlanishi. Meloddan burungi V-IV yuzyilliklar va melodning boshlarida O‘rta va Markaziy Osiyoda yozuv madaniyatining rivojlanishi. Eng qadimgi matnlar. **2-mavzu. Ko‘k turk yodgorliklari matnchiligi** Ko‘hna ko‘k turk (turkiy run, urxun-enisey) yozma yodgorliklarining topiluvi va o‘rganilish tarixi. Urxun va Yenisey tevaragidan topilgan eramizning V–VIII asrlariga tegishli bitiglarda matn tuzilishi. **3-mavzu. Ko‘k turk davri matnchiligida an’ana** Kul tigin, Bilga xoqon, To‘nyuquq bitiglar. Ularda an’anaviylik va o‘ziga xoslik. Bitigtoshlarda matn tuzilishi. **4-mavzu. Ko‘k turk davri matn tuzish an’anasining Uyg‘ur davri mantlariga o‘tishi** Uyg‘ur xoqonligi davrida yaratilgan matnlar. Ko‘k turk matn an’analarining keyingi davr matnlarida aks etishi. **5-mavzu. Ilk o‘rta asrlarda turkiy matnchilik** XI asrda turkiy matn tuzilishning o‘ziga xos xususiyatlari. Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig”, Ahmad Yugnakiyning “Hibatu-l-haqoyiq” asari

matnlarining tuzilishi. Matn tuzishda islom an'analariga amal qilinishi.

6-mavzu. O'rta asr turkiy matnlarida matn tuzish prinsiplari.

Eski o'zbek tilida yaratilgan matnlarning tuzilishi. Nasriy asarlarda matn tuzilishi. She'riy asarlarda matn tuzilishi. Lutfiy, Navoiy, Bobur asarlari matni tuzilishi. Qadimgi an'analarning o'rta asr matnlarida aks etishi.

7-mavzu. Keyingi davr yozma yodgorliklarida matnlarning tuzilish prinsiplarining davom ettirilishi

Qo'qon adabiy muhiti, Xorazm tarjimachilik maktablarida matn tuzishning o'ziga xos xususiyatlari. An'analarning davom ettirilishi.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlarda ilmi toliblar kursning muhim qirralarini amaliy jihatdan o'rganishga e'tibor qaratadilar.

Amaliy darslarda ko'zda tutilgan mavzular:

1. Matn va uning turlari. Matn tuzish an'anasining paydo bo'lishi va tarixiy takomilini aks ettiruvchi manbalar.
2. Ko'k turk yozuvida bitilgan matnlar tuzilishi.
3. Ko'k turk yozuvidagi To'nyuquq, Kul tigin, Bilga xoqon, O'ngin yodgorliklaridan olingan misollarni o'qib, transkripsiyaga o'girish.
4. Ko'k turk yozuvidagi matnlarning mazmuniy tahlili.
5. Uyg'ur yozuvida bitilgan budda, moniy yodgorliklaridan misollar ishlash. Ularda matn tuzishning o'ziga xos jihatlarining aks etishi.
6. "Qutadg'u bilig" asarida islom davri an'analarining davom etishi.
7. "Hibatu-l-xaqoyiq" asarida davr an'analiklarini aks etishi
8. XIV-XIX asrlarning yodgorliklaridan misollar o'qib, transkripsiyaga o'girish.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Matn va uning turlari.
2. Turkiy xalqlar matnchiligi tarixi an'analari.
3. Urxun bitiglarida matn bitish an'anasi.
4. Yenisey bitiglarida matn bitish an'analari.
5. Uyg'ur yozuvli budda, moniy matnlari matni tuzilishi.
6. XI-XIX asrlarning matnlarida an'anaviylik va o'ziga xoslik.

Talabalar mustaqil topshiriqlarni tayyorlash jarayonida quyidagi ko'rsatmalardan foydalanishlari tavsiya etiladi:

- darslik, o'quv va uslubiy qo'llanmalar, ma'ruza matnlari va dars yo'rug'laridan kurs mavzularini o'rganish;
- yozuvning paydo bo'lishi bilan bog'liq mavzularni o'zlashtirish;
- ko'k turk xatidagi matnlarni tahlil etish;
- eski uyg'ur va arab xatidagi yodgorliklarni bilish.

3.	**V. Ta'lim natijalari/ Kasbiy kompetensiyalari** **Talaba bilishi kerak:** • turkiy xalqlarning matn bitishdagi kashfiyotlari to'g'risida; ota-bobolarimiz qo'llagan qadimgi til va badiiy tasvir vositalari haqida ***tasavvurga ega bo'lishi***; • qadimgi ko'k turk, eski uyg'ur xati, arab xatiga kunimizgacha yetib kelgan turkiy tilli matnlarning yaratilish tarixi, an'analari masalalarini ***bilishi va ulardan foydalana olishi;*** • tarixda matn tuzish an'analarining paydo bo'lishi, turkiy matn tuzish an'anasining vujudga kelishi va tarixiy takomili, matn tuzish an'anasining ilk va o'rta asrlardagi rivoji, islomgacha matn tuzish, islom davri matnlarining tuzilish ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.***
4.	**VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:** • ma'ruzalar; • interfaol keys-stadilar; • seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); • guruhlarda ishlash; • taqdimotlarni qilish; • individual loyihalar; • jamoa bo'lib ishlash va himoya qilish uchun loyihalar.
5.	**VII. Kreditlarni olish uchun talablar:** joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni muvaffaqiyatli topshirish.
6.	**Asosiy adabiyotlar** 1. Содиқов Қ. Эски ўзбек ёзма адабий тили. Ўқув қўлланма. Тошкент, 2020. 592 б. 2. Rahmonov N., Sodiqov Q. O'zbek tili tarixi. Darslik. Toshkent, 2009. 3. Sodiqov Q. Turkiy til tarixi. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2009. 4. Sodiqov Q. Ko'k turk bitiglari: matn va uning tarixiy talqini. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2004. **Qo'shimcha adabiyotlar** 4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. 5. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2016. 6. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. 7. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017.